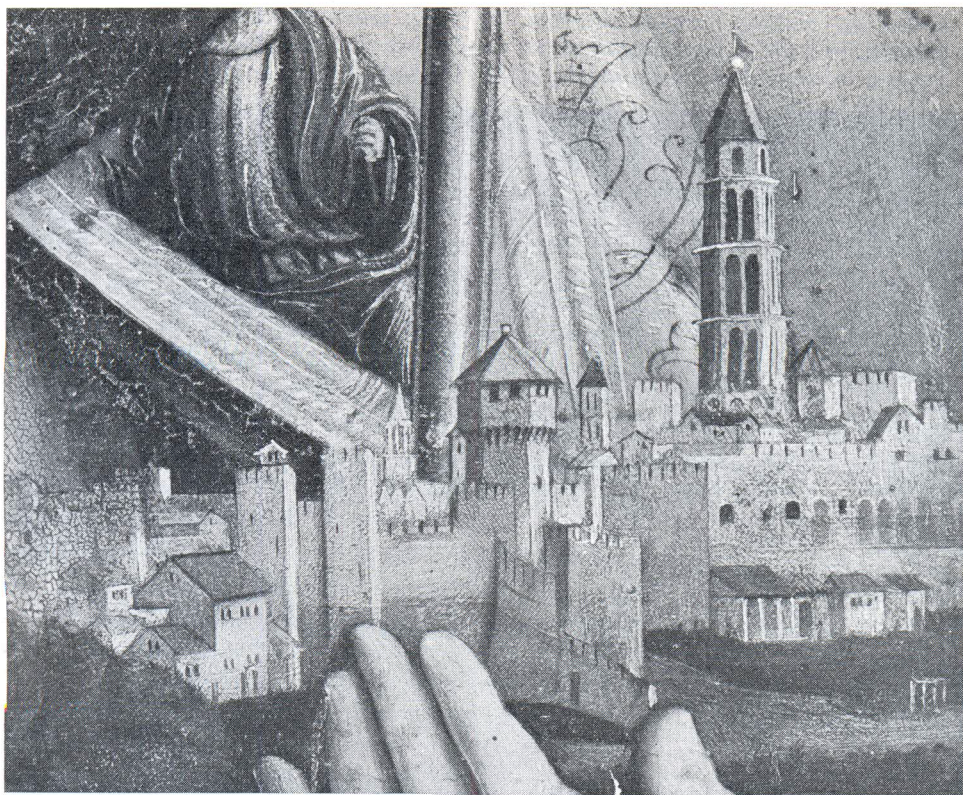

Deša Diana

PRILOG PROŠLOSTI SPLITSKE OBALE

G. de Santa Croce: Detalj poliptiha u crkvi u Poljudu s dijelom zgrada uz južno pročelje palače. Foto: Živko Bačić

Problem uređenja splitske obale nije nov, stoga ne zaokuplja interes stručnjaka i pažnju građana samo danas. U prošlosti mu se prilazilo više iz gospodarskih, manje iz urbanističkih ili estetskih razloga. U novije vrijeme kada ponovo oživljavaju razgovori o uređenju južnog pročelja Dioklecijanove palače, a s tim u vezi i tog dijela splitske obale, vrijedi spomenuti dva dokumenta iz XVIII st., koji se čuvaju u Muzeju grada Splita, a koji se odnose na spomenuti prostor. Dokumenti pripadaju arhivu Capogrosso—Cavagnin. Jedan je pisan zacijelo rukom Petra Capogrossa, a drugi potpisan imenom Zuane Passetti.

Iz tih dokumenata vidi se kako je i u tom dalekom vremenu postojao problem uređenja prostora pred pročeljem Dioklecijanove palače. Naravno, taj prostor s trgovinama izgledao je drugačije od ovog današnjeg izvedenog po Kellerovu planu 1924. g. U prvom redu kućice s trgovinama nisu zaklanjale cijelo južno pročelje Dioklecijanova zdanja, o čemu nas uvjeravaju grafički prikazi tog prostornog poteza. Kao bitan faktor nametao se taj prostor životu grada jer je bio potreban kontinuiranom i nesmetanom odvijanju trgovine. Ovisno o tom prometu rezultirala je i materijalna dobit koju je trgovina donosila Splitu.

Kada se u cjelini osvrnemo na XVIII st. u Splitu,¹⁾ uočavamo da je taj period bio vrijeme vrlo žive trgovine i prometa. Kao rezultat te činjenice uslijedio je znatan porast gradskog stanovništva. Došljaci su bili mahom trgovačke obitelji sa zapadne obale Jadrana. Oni su, stigavši u Split, otvarali trgovačke radnje svugdje po gradu, pa i na obali pred Palačom. Prvi dokument²⁾ lijepo ilustrira to stanje. On je upućen Veneciji s molbom da se primijeni jedna ranija dukala iz početka XVII st. kojom je bilo naređeno rušenje trgovina na tom dijelu obale i zabrana njihove »ponovne izgradnje za sva vremena«. Od ovoga je bio izuzet jedan prostor koji je služio ubiranju državnih poreza i jedna loža u koju su se za nevremena sklanjali pomorci. Međutim, strani trgovci znali su vještim manipulacijama i molbama preokrenuti ta rješenja u svoju korist te su protivno prvotnoj državnoj odluci zadržali svoje trgovine. Što više, oni su omogućavali da se dio trgovine odvija krijumčarenjem te su tako izbjegavali plaćanje poreza, a ne rijetko i uzrokovali mnoge epidemije s teškim posljedicama za grad. Njihove trgovine sužavale su operativni prostor obale uz koju su pristizali brodovi, a k tome su konkurirali javnoj loži, utvrdi i zidinama gradskog kaštela. Ovo su — kako se u dokumentu navodi — bili razlozi zbog kojih se gradska uprava Splita zalagala za njihovo rušenje. Opasnost od rata, koji se također spominje, sigurno je doprinijela tome da se općina nije intenzivnije angažirala u svom zahtjevu. Realizacija tog traženja trebala je pored prostora potrebnog trgovini vratiti i prvotnu namjenu općinskoj loži koja je bila potrebna kako Splitu tako i selima njegova zaleđa kuda se kretao znatan dio trgovine te spriječiti krijumčarenje u kojemu je često sudjelovala i gradska straža.

Izgled te lože vidi se na prikazu Splita iz 1594. s poliptiha Girolama da Santa Croce u poljudskoj crkvi u Splitu. Loža se prislanjala uz jugo-

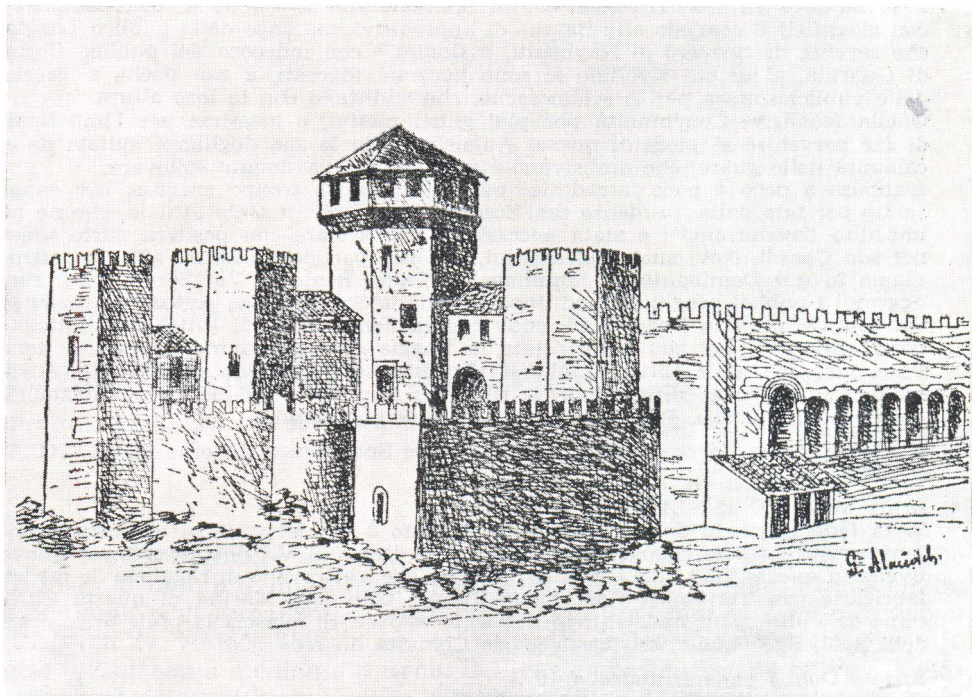
zapadni ugao južnog pročelja Dioklecijanove palače, imala je krov na jednu vodu i sprijeda četiri stupa. Prema Santa Croceovu platnu crtao ju je i objelodanio 1894. G. Alačević uz svoj napis »La Torre di Hervoje«.³⁾ On je smješta uz južni zid jugozapadne kule Dioklecijanove palače, ne crtajući druge manje objekte koji su se prislanjali uz palaču. U grafikama XVIII st. nije uočljiva, kao ni u kasnijim prikazima, kada se nešto zapadnije od te lokacije javlja jedan mali slobodno stojeći objekt na stupovima, sličan glorijetu.

Drugi dokument⁴⁾ koji nosi datum 14. svibnja 1723. nadovezuje se na prvi utoliko što se odnosi na isti prostor. On donosi imena desetorice vlasnika trgovina i visinu poreza što ga plaćaju općini za svoje radnje. Među njima ne nalazimo nijedno hrvatsko ime. Porez se kreće od 5 do 10 mletačkih lira godišnje, pa je ukupna godišnja svota od tih trgovina iznosila 105:1 mletačku liru. Vrlo je vjerojatno da taj prihod nije bio od većeg značaja za gradski budžet kada ga je sama općina bila spremna žrtvovati zalažući se za njihovo rušenje.

Problematika ovog prostora u XVIII st. naravno, ne završava ovim dvama dokumentima. Isti prostor (iz drugog ugla) spominje i Gojak u svojoj »Kronici« na dva mjesta. Prva vijest⁵⁾ odnosi se na godinu 1748. i dolazak državnih inkvizitora iz Venecije u Dalmaciju, a o kojima se vrlo loše izražava. On navodi da su oni naredili rušenje trgovina na obali i čini se da je Gojak bio protiv tog čina. Druga njegova vijest⁶⁾ odnosi se na dan 3. siječnja 1770. gdje kaže da je bila pokradena radnja nekog Čudije Mela, no ne precizira gdje se nalazila, a tog imena nema u popisu spomenutog dokumenta.

U Kurirovu crtežu splitskog kaštela iz 1789,⁷⁾ koji se čuva u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika u Splitu, zdesna uz objašnjenje, navode se četiri trgovine te među vlasnicima susrećemo splitsko prezime Dujmović. Međutim, te se radnje nisu nalazile pred zidinama Dioklecijanove palače već zapadnije od njih, uz zidine mletačkog kaštela.

Sumirajući podatke iz ovih skromnih izvora, uočavamo različite crtice koje čine život Splita XVIII st. Na prvom mjestu tu su problemi koji prate postojanje vrlo žive trgovine: problem prostora potrebnog trgovačkoj aktivnosti, nepoštivanje državnih i općinskih odluka, ponašanje mletačkih vlasti i doseljenika, ubiranje poreza, krijumčarenje, pojave zaraza, opasnost od rata, uvid u novčani promet i sl. I baš zbog slojevitosti podataka donosim upotrijebljenu arhivsku građu u cjelini, ne ulazeći u ocjenu njena sadržaja, kako bi poslužila onima koji se zanimaju za društvene prilike Splita onoga vremena. No prije svega donosim ih da bismo se podsjetili kako su se onda jednako kao i danas vodile žučne rasprave kada se radilo o rješavanju prostora u živoj jezgri rastućega grada, tamo gdje su se vječno sukobljavali nasljeđe i život.

G. Alačević, Mletačka kula tzv. »Hrvojeva kula« s dijelom južnog zida Dioklecijanove palače Foto: Zvonko Buljević

BILJEŠKE

1) Grga Novak: Povijest Splita III; pod V. Prihodi i rashodi splitske komune, str. 1376; pod XXIV. Izgled Splita u doba mletačkog vladanja, str. 1565, Izd. »Čakavski sabor«, Split, 1978.

2) Arhiv MGS, 42/XLVI

Spora la Riva di Spalato posta à piedi (che s'estende) delle sua mura dala parte del mare, esistevano nei passati secoli diverse Botteghe, e Magazzini di quelli Cittadini. La publica Providenza, ché hà sempre riguardato con occhio geloso la sicurezza, e la preservatione di quella fedelis.^{ma} Città, hà creduto opportuno di comandare con positiva ducale del 16 la loro demolit.^{la} e di proibire per tutti i tempi la loro reedificazione.

Incontrarono con pronta ubbidienza la Sovrana volontà i possessori dei stabili, ponendo à terra gl'edificij sino ai fondamenti, risservatosi solam.^{te} la sussistenza d'un luoco che servir doveva à commodo dell'essatione dei publici dazij, et una Loggia à ricovero dei naviganti da tempi pericolosi. Ciò però che hanno sacrificato di buon cuore, benché con considerabile danno à publico beneficio, ai Cittadini, hanno saputo in pochi anni convertire à privato com'do varij Mercanti forestieri; carpando in diversi tempi dagl'Eccemi Prov.^{di} Gnli la permisione di esigersi in contravena.^{te} del publico diritto nuove Botteghe, con pregiuditio dei publici datij per il com'do, che hanno di dar mano ai contrabandi: con pericolo della com'un salute per la facilità di scaricare di notte tempo merci da Barche sospette: con danno considerabile di quei habbitanti per l'inchiesta, che praticano li Baŕtegheri d'ogni sorta di Vettovaglie, e merci, che per mare vengono condotte

à quella Riva ad uso del Paese: con occupatione non solo della Riva, restringendo con gl'edificij il com'odo alle Barche di approdarvi, mà anco della publica Loggia, che serviva di ricovero ai Naviganti, e finalm.^{te} con indecoro del publico Corpo di Guardia, al di cui rivellino si sono horamai attaccati, a con poca sicurezza delle publiche mura per lo scallo facile, che addittano con la loro altura. Quella fedelis.^{ma} Com'munità per più' giusti motivi, e massime per l'impotenza di far pervenire ai piedi di questo Augusto Soglo le sue doglianze agitata dalle calamità delle guere, che aprovano i quei confini ha dovuto sollevare. L'abuso à poco à poco introdotto; mà resosi questo troppo gravoso, ben conosciuto per tale dalla prudenza dell'Ecce'mo Sig.^r Prov.^{tor} Gnle attuale, che ne hà impedito l'avvanzam.^{to}; è stata necessitata d'incaricare con positiva parte presa nel suo Cons.li. Novi suoi Concittadini, che per particolari nostri affari si ritroviamo in q.^{ta} Dominante, d' humiliare al Trono Reale di Vo^t Serr^{ta} con i suoi aggravij i publici progiudizij, ed implorare dalla Sovrana Sua Autorità l'esecut.^{ne} del sopra.^{to} provido Decreto 16, onde con la demolizione di tutte esse Botteghe possa rimettersi nel suo antico stato la Loggia com'ume, tanto necessaria nelle Ville, non ché nelle Littà: ampliarsi alle Barche il com'odo accesso alla Riva, molto ristretta dagl'edificij sud.^{ti} e ripararsi il preto. pregiud.^o dei Contrabandi del Corpo di guardia, e delle Mura, e l'vante dell'inchiette.

3) G. Alačević: »La Torre di Hervoje«, Ephemeris Spalatensis, Jaderae MDCCCXCIV, str. 25.

4) Arhiv MGS, CC 42/XLVII

Si fa fede L'Officio della Fla.Cam.^a di Spalato à cui le prnti pervenirano, come l'infrascritti pagano solam.^e le seg.^{ti}sum' e di Den.^o in V.C.dela Proc.^a per annuo livello in questa Fis.^a Cam.^a, per le Botteghe che s'attrovano di ragione de med.^{mi} fabricatte con Terminaz.^{ne} dei Ecc.^{mi} Prov.^{ri} Gnli alla Marina di questa Citta, come da Pub.^{ci} Libri esistenti in d.^{ta}Cam.^a appare. Si rilascia la prete à richiesta delle Spbli Sgrⁱ Giudicij di questa mag.^{ca} Comnita, In fede

Anzolo Gobba paga L undeci q 10	L 11:10
Vedova q. ^m Gio: Batta Astolfi L diecj	L 10:—
Eredi q. ^m Antonio Mozzato L diecj	L 10:—
Eredi q. ^m Lorenzo Ceresato L trediecij q 6	L 13:6
Mastro Andrea Ruspini L sedecj	L 16:
Mastro Iseppo Cerchiani L diecij	L 10:
Francesco Bolis L otto q 10	L 8:10
M ^{co} , Fratli Ceresato L dodecij	L 12:
Angelo Budussi L otto q quindiecij	L 8:15
Gaetan Giove L cinque	L 5:

L 105:1

Spalato 14 maggio 1723

Zuanne Passetti V.Scon.

5) Arhiv samostana Makarska, knjige br. 38.

L.35^b: Uzorok (!) za koji nitko ne može znati zašto ove godine ne bi đeneral na Dalmaciji nego li izadoše tri inquisitore Gio Batta Loredan, Nicolo Errizzo (!), Sebastian Molin i ovi počese metati Dalmaciju nel suo essere i ovi činiše baciti svekolike butige na rivi od Splita, tako svi gradova i po seli i puti di se godi koja karčma naodaše, sve bacise i oboriše.«

6) Arhiv samostana Makarska, ista knjiga.

L. 68^b: »Na 3. đenara 1770. bi u Splitu obnoć pokradena butiga Čudije Mela i odneseno oko 8 stotina cekina jaspri i robe«.

7) Duško Kečkement: Splitski kaštel, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, Dubrovnik 1956, str. 279.